

Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi - Journal of Social Sciences
Cilt/Volume: 2006-2 Sayı/Issue: 13

ATATÜRK'ÜN DEVLET ADAMLIĞI VASFI VE BUNUN SALTANATTAN CUMHURİYETE GEÇİŞTEKİ ROLÜ

Cengiz DÖNMEZ*

ÖZET

Devlet kurucularının sahip oldukları vasıflar ve fikirleri, onların kurdukları devletin şekillenmesinde çok önemlidirler. Yeni Türk devletinin kurucusu olan Atatürk'ün düşünceleri ve devlet anlayışı da, bu devletin rejiminden bütün kurum ve kuruluşlarının oluşturulmasına kadar her şeyini etkilemiştir. Bu kapsamda, özellikle Saltanat anlayışından (geleneksel Türk devlet anlayışı), millet egemenliği esasına dayanan, demokratik Cumhuriyet anlayışına geçilmesinde ve bu rejiminin kurulmasında etkili olmuşlardır. Bu sebeple, Cumhuriyet, eski devlet geleneğimizden farklı olarak, Atatürk'ün fikir ve uygulamaları doğrultusunda, millet egemenliği anlayışıyla, adeta TBMM ile özdeşleşerek kurulmuş ve yükselmiştir.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Cumhuriyet, Millet Egemenliği, Geleneksel Türk Devlet Anlayışı

ABSTRACT

The characters and thoughts of state founders are very important in taking shape of the states they had founded. And the state understanding and understanding and thoughts of Atatürk, founder of New Turkish State, effect everything beginning from the regime of government to the constitution of institutions and establishment of this state. In this context, they were effective in passing through from sultanate authority understanding (traditional Turkish state understanding) to democratic republic understanding which is based on the nation's sovereignty and in establishing of this regime. For this reason, different from our old state tradition, in direction of Atatürk's thoughts and applications and with nation's sovereignty, republic is founded and risen by identifying with the Turkish National Assembly.

Key Words: Atatürk, Republic, Nation's Sovereignty, Traditional Turkish State Understanding.

GİRİŞ: ATATÜRK'ÜN DEVLET ADAMLIĞI VASFI

Devlet adamlarının vasıflarını incelemenin sebebi; kendilerini ön plana çıkaran toplum şartlarını ortaya koymak ve onların yaptıkları işleri daha iyi

---

* Yrd. Doç. Dr. Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

anlayabilmek içindir. Bu bağlamda, bir araştırmacı için, devlet adamlarının hangi şartlar ve olaylar sonucunda ortaya çıktığı ile büyük devlet adamı vasfını kazanabilmek sürecinde nasıl bir mücadele verdiği hususunu araştırmak, sadece kişisel değil, aynı zamanda sosyal bir nitelik taşımaktadır (Turhan, 1995). Çünkü bu devlet adamları ve yaptıkları işler, toplumun bütün kesimlerini ilgilendirecek kadar geniş etkiler yaratabilmektedir. Dolayısıyla, milletlerin kaderini belirleyecek bir nitelik kazandığı için, araştırmacılar açısından, kişisel olmaktan öte toplumsaldır.

Ayrıca insanlar, kendilerinde bulunmasını istedikleri birçok vasıf ve davranışları toplu olarak, büyük devlet adamlarında görürler. Dolayısıyla büyük devlet adamlarında, insanlığın çoğunluğunda ortak olan özelliklerin mevcut olduğunu söyleyebiliriz. Bu kişiler, birçok kabiliyet ve becerilerinin yanında, büyük ölçüde insanlara sempatik gelen ortak değerleri de taşımaktadırlar.

Büyük devlet adamları, bu vasıflarından dolayı büyük olarak tabir edilirlerken, hal, tutum ve davranışlarıyla da, toplumdaki diğer insanlardan farklı olmayan, onların içlerinden gelmiş mütevazı kişiler olarak göze çarpmaktadırlar. Büyük devlet adamları, aynı zamanda, insanlık için geçmişle gelecek arasında tarihsel bir rol oynarlar. Zaten özellikle bu rolü oynadıkları için büyüktürler.

Atatürk, gerek Milli Mücadele dönemi, gerekse daha sonraki dönemde, Türk Milletine gösterdiği ufuk, çizdiği yol ve en önemlisi ortaya koyduğu somut eserleri ile Türk milletinin kaderini değiştiren devlet adamı olmuştur. O, daha Büyük Taarruzun zaferle sonuçlandığı günlerde; "Böylece Milli Mücadalemizin dört yıl süren ilk safhası kapanmış olacak. Şimdi bir yol ayrımındayız. Ya ülkeyi ve milleti, İstanbul'un o teslimiyetçi, çağ dışı zihniyetine ve rejimine terk edeceğiz; ya da akılcı, bilime öncelik veren, bağımsız, özgür, başı dik, yeni bir toplum olacağız.

Evet, asıl kurtuluşa akıl yoluyla varabiliriz. Bunun içinde Milli Mücadelenin ikinci safhasını açmalıyız. Zor, çetin bir yol. Bağnazlıkla, dar görüşlülükle, ön yargılarla, hurafelerle, iliklere işlemiş cahillikle, din tüccarlarıyla, belki uyanmamızı istemeyen dış güçlerle de mücadele edeceğiz. Ama bunu göze almak, hepsiyle mücadele etmek, bu güzel toplumu bir daha hiçbir gücün sömüremeyeceği şekilde bilgi ve bilinçle donatmak zorundayız. Dünya hızla gelişirken, biz yerimizde sayamayız. Yoksa geleceğin akıllı nesilleri bizi affetmez diyerek, adeta milletin rotasını değiştirmiştir (Karaosmanoğlu, 1958).

Bu sebeple Atatürk, Türk Milleti için büyük devlet adamıdır. O'nun Türk Milletinin kaderini değiştiren bu düşüncesinin oluşması, yine O'nun karakteri, çağdaş vasıfları vb gibi unsurlarla bire bir ilişkilidir. Hal böyle olunca, Atatürk'ün sahip olduğu vasıflardan biri olan, büyük devlet adamı vasfının da, O'nun en büyük eseri durumundaki Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulmasında, yani Cumhuriyete geçişte, önemli rol oynayan etkenlerden birisi olduğu şüphesizdir.

Atatürk, Türk milleti için büyük ama aynı zamanda insanlar için kendilerinden birisi olan, bir devlet adamıdır. Hatta bununla da sınırlı kalmayıp, evrensel manada, tarihin yetiştirdiği en büyük devlet adamlarından birisidir. Çünkü O, Kurtuluş Savaşının en sıkıntılı günlerinde bile, bir taraftan hürriyet, istiklal, millî birlik, millî irade, öbür taraftan da millî şahsiyet, din, kültür, tarih diyerek her ferde hitap edebilmiş ve herkesi Millî Mücadeleyi başarıya ulaştırabilme inancı altında toplamayı başarmış bir kişidir (Kodaman, 1986).

Bunun yanında Atatürk, Türk İnkılâbını; millî, dinî ve Avrupaî fikirler ile bu fikirlerin sentezi sonucu ortaya çıkan yeni düşüncelerin hepsinden faydalanarak gerçekleştirebilecek kadar geniş bir ufuk sahibidir. Hatta Türk inkılâbının, modern çağların en büyük Türk devlet adamı olan Atatürk'ün dehası ve Türk milletinin eşsiz anlayış ve fedakârlığı ile gerçekleştiğini söylemek daha doğru olacaktır (Altuğ, 1992).

Atatürk'ü büyük devlet adamı yapan özellikleri sadece bu kadarla da sınırlı değildir. O, ayrıca yaptığı işin nereye varacağını ve memlekete ne gibi yarar sağlayacağını önceden kestirebilmek, yalnız bugünü değil, gelecek kuşakları da düşünmek, çağdaş uygarlığı amaç edinmek, hayale ve gurura kapılmamak, uzak görüşlü olmak, zaman, mekân ve imkân faktörlerini en iyi biçimde değerlendirebilmek gibi, her büyük devlet adamında bulunması gereken vasıfları da fazlasıyla taşımaktadır (Baydar, 1973).

Atatürk'ü diğer devlet adamlarından ayıran özellikleri de mevcuttur ki, bunların başında da; başladığı bir işi sonuna kadar sürdürerek en iyi sonucu almaya çalışmak gelmektedir. Bu bağlamda, Onun özellikle Türk yurdunu düşman işgalinden kurtarmak amacıyla başlattığı Millî Mücadele hareketini, sadece Kurtuluş Savaşının kazanılması ve düşmanın Anadolu'dan atılmasıyla yeterli saymayıp, milletin içinde bulunduğu sıkıntıları ortadan kaldırmak ve çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmasını sağlamak amacıyla top yekun bir değişimi gerekli görerek inkılâpları da başlatmış olması, yukarıda söylediklerimizi ispatlamaktadır.

DEVLET NEDİR?

Devlet; insanların, birlikte yaşamaktan doğan çeşitli istek ve ihtiyaçlarını karşılamak, sıkıntı ve problemlerini çözmek ve en önemlisi kendilerinin rahat ve huzur içinde yaşamalarını temin edebilmek amacıyla teşkil ettikleri en mükemmel organizasyondur. Bu anlamda, belli bir toprak parçası üzerinde yerleşmiş insan topluluğuna dayanan ve bu toprak üzerinde her şeyin nihai kontrolüne sahip siyasal bir güçtür. Bütün siyasî kurumların en büyüğü olarak, toplumsal düzenin, adaletin ve toplumun iyiliğinin sağlanması amacıyla güder (Daver, 1969).

Devlet, toplumda ortak deneyimlerin örgütlenmiş bir biçimde yaygınlaştırılması, toplumun ortak görevlerinin yerine getirilmesi ve çıkarlarının korunması ile ilgili soyut bir kavram, ya da metafizik bir nesne olarak da tanımlanabilmektedir (Heper, 1992). Devlet, en eski çağlardan itibaren, insanların toplu halde yaşaması, yani toplum ya da millet haline gelmesiyle ortaya çıkmış ve var olmuştur. Dolayısıyla devlet, toplum ya da millet ile kaimdir ve toplum ya da millet için olmalıdır. Toplum ve daha da mükemmel olarak milleti meydana getiren temel unsur da insan olduğuna göre, aslında devlet insan için var olmalıdır.

Tarih boyunca, başta, egemenliklerinin kaynağı ve yönetim biçimlerinin ne olduğu hususları olmak üzere, devletleri, çeşitli özelliklerini göz önünde bulundurarak, değişik tasniflere tâbi tutmak mümkündür. Bu çerçevede devletlerin, monarşik devlet, oligarşik devlet, teokratik devlet ve demokratik devlet gibi isimlendirildikleri bilinmektedir. Tarihî süreçte milletin istek ve beklentilerinin, devlet tarafından önemli sayılmaması, devletlerin gücü ve istikbalini olumsuz yönde etkilemiştir. Bu sebeple, bilim ve teknolojide sağlanan ilerlemelere paralel olarak, bu durumu fark eden insanoğlu, sonraki dönemlerde, kurduğu devletlerin güçlü ve insanların ihtiyaçlarına cevap verebilecek yapıda olmasına büyük önem vermiştir. Bunu sağlamak için de, devletin yönetiminde, milleti söz sahibi olmasını sağlamıştır.

Milletin devlet yönetiminde söz sahibi yapılması, devletin, demokratik devlet olarak yapılanması şeklinde tezahür etmiştir. XXI. yy devlet modelinin en çağdaş ve en rağbet göreni de şüphesiz bu devlet şeklidir. Hatta bu gün gelinen noktada, çağdaş ve modern devlet olmanın temel şartı, milleti ve onun tercihlerini önemli addederek, iktidar gücünün millete ait olduğunu kabul etmekten geçmektedir.

TÜRKLERDE SALTANAT (GELENEKSEL DEVLET) ANLAYIŞI

Türk devlet anlayışında devlet; hukukî bakımdan meşru olmak şartıyla, emretme hak ve yetkisine sahip ve o emri icra kudreti olan bir yüksek sosyal nizam olarak kabul edilmiştir (Kafesoğlu, 1986). Daha çok, karizmatik bir hükümdar etrafında oluşturulan hükümlanlık anlayışına dayanan ve egemenlik ve bağımsızlığı her şeyin üstünde tutan bu anlayışta, devlet, hükümdarın şahsında şekillenmiştir.

Türk hükümdarlarında bulunması gereken dört temel özellik olarak ortaya çıkan, kültür, mantık, erdem ve cesaret de bize, Türk devletinin nasıl bir anlayışla şekillendiğini göstermektedir (Taneri, 1993). Bunun yanında, Yusuf Has Hacıb'in Kutadgu Bilig adlı eserinde de belirttiği gibi; halkın yükünü yüklenmiş olan kişi, düşünerek hareket etmelidir. Çünkü toplum içinde en sorumlu kişi O'dur. Eğer, memlekette bir kimse bir gece aç kalırsa, Tanrı bunun hesabını O'ndan soracaktır. Zira kalabalık halk üzerinde onu hâkim kılan, ularını ona emanet eden Tanrı; şayet kullarının bazıları dara düşmüş ve bedbaht ise, bir kısmı fakirlik ıstırapı içinde, bazıları aç, bazıları çıplak, bazıları endişe içinde kıvrırır ise ve hükümdar bir meşale gibi yanıp, halı ışığa ve mutluluğa boğmuyor, bütün bunların çaresi O iken ilgilenmiyorsa, Tanrı bunun hesabını ondan soracak ve yaptığı iyiliğe karşılık vermeyen hükümdarı sevinme ve avunma yeri olan, cennetinden mahrum edecektir (Kezer, 1986).

Görüldüğü gibi, geleneksel Türk devlet anlayışında hükümdara çok ağır sorumluluklar yüklenmiştir. Adeta, halka karşı sorumluluğunun sınırı olmayan bir devlet anlayışı, hükümdarın kimliğinde kişileşmiştir. Bu bakımdan, her alanda halka hizmet götürme durumunda olan devletin sorumluluğu, hükümdarın şahsında en üst seviyeye ulaşmıştır. Böyle ağır sorumluluklar altına girmiş olan hükümdarlar da, sorumluluklarının gereklerini yerine getirebilmek için, özellikle iki alanda önemli faaliyet içinde olmuşlardır. Bunlar: (1) Dünya hâkimiyetini gerçekleştirmek, (2) Hâkim oldukları bölgelere hizmet, özellikle adalet götürmektir (Kezer, 1986).

Özellikle adalet, en eski dönemlerden beri Türk devlet anlayışının en önemli hasletlerinden birisi olmuştur. Öyle bir adalet anlayışı ki, her anlamda, devlet hizmetindeki bir dakikalık adaleti 70 yıllık ibadete yeğ tutmuştur. Yine bu anlayış ki, sosyal dayanışmaya önem veren, Türk geleneklerine ve sosyal düzenine uygun düşen bir yaklaşımla, halkı, sömürülecek bir yığın değil, hizmet götürülmesi ve ihtimam gösterilmesi gereken insanlar topluluğu olarak telakki etmiş ve bu vecibeleri yerine getirmeyen idarecileri de dünyada ve sonrasında her hal ve takdirde sorumlu tutmayı öngörmüştür (Kezer, 1986).

Böylelikle halkına, güçlü devlet yapısıyla daha geniş coğrafyalarda

rahat, huzur ve adalet içinde bir hayat sağlayabileceklerini düşünen Türk hükümdarları, Orhun Abidelerinde ifade edildiği gibi; Türk Milletinin ilini töresini tutuvermiş, düzenleyivermiş... Ordu sevk ederek dört taraftaki milleti hep almış, hep tâbi kılmış. Başlıya baş eğdirmiş, dizliye diz çöktürmüştür (Ergin, 1986). Zaman zaman "il" olarak da tabir edilen, Türk yurdu ve devletinin, nasıl yapılandığını ve halk nazarında algılandığını anlamamızı sağlayan en önemli husus, "kud"* anlayışında ifadesini bulan geniş bakış açısidir.

Türk devlet anlayışında devlet, milletin hem temsilcisi, hem de organizatörü olarak, millet içinden doğan ve millî hayatı fiilen sevk ve idare ederek, büyük iktisadî hareketleri millet adına yaratan ve benimseyen bir teşkilattır (Aydemir, 1932). Bu anlamda milletin varlığının somut ifadesidir. Türkler, devleti her devirde kutsal bir teşkilat olarak kabul etmişlerdir. Bu teşkilat, ilk Türk devleti olan Büyük Hun İmparatorluğu'ndan itibaren de, hep kâinat devleti şeklinde bir anlayışla oluşturulmuş ve ilahî temellere oturtulmuştur (Ögel, 1982).

Tarihî süreçte, Türk devletlerinin dayandıkları ilahî temeller yanında, akıl ve mantık ürünü olan bazı dünyevî ana prensip ve düşünceler de mevcut olmuştur ki, bunları; Kut ve Kutluluk, Yarluk, Talih, Nasip ve Kismet, Alplık ve Şecaat, Bilgi, Bilge ve Bilgelik, Ün ve Şöhret, Güç ve Güçlü Olmak, Erk, Saltanat ve Kudret ve Erdem ve Fazilet olarak sıralamak mümkündür (Ögel, 1982). Türklerde, ilk zamanlardan beri güçlü ve sistemli bir teşkilat olarak vücuda getirilmiş olan devlette, özellikle, Kud (anlayış olarak), Töre (temel kurallar ve kapsamı bakımından), Hükümdar (hak, görev, yetki ve sorumlulukları bakımından), Kurultay (işlevleri bakımından) vb kavramlarda ifadesini bulduğu şekliyle, her iş belirli kaidelere oturtulmuştur. Bu anlamda, devlet ile halkın birbirlerine karşı görev ve sorumlulukları belirlenerek, devlet hayatı belirli bir nizama göre sürdürülmüştür.

Geleneksel Türk devlet anlayışında, devlet ile halk arasında yerine göre bir işbirliği, yerine göre de bir iş bölümü söz konusu olmuştur. Bu kapsamda, devletin halka, halkın da devlete karşı hak ve görevleri açıkça ortaya konulmuştur. Bunlar:

Devletin görevleri olarak:

* Paranın ayarını korumak (yani ekonomik istikrarı koruyarak, geçim

* Kud; Eski Türk devletlerinde, Türk hükümdarlarına Tanrı tarafından yer yüzünü yönetme yetkisinin verildiğine olan inanış.

sıkıntısı çektirmemek),

* Halkı adil kanunlarla idare ederek, zorbalığa ve tahakküme yer vermemek (yani kanun hâkimiyetini sağlamak),

* Bütün yolları emniyet altında tutarak, haydutların ve yol kesicilerin ortaya çıkmasına meydan vermemek (yani dirlik ve düzeni sağlamaktır).

Halkın görevleri olarak:

* Hükümdarın (devletin) emirlerine hürmet etmek ve bunlar ne olursa olsun derhal yerine getirmek (yani bugünkü manada devletin kanun ve nizamlarına mutlaka uymak),

* Hazinesinin hakkını gözetmek ve zamanında vermek (yani vergi borcunu zamanında ödemek ve vergi kaçırmamak),

* Hükümdarın (devletin) dostuna dost ve düşmanına da düşman olmak (yani şüphesiz dostluğun ve düşmanlığın icabı olan vatanî görevi yerine getirmektir) (Genç, 1981).

Görüldüğü gibi, günümüzde bile bazı devletlerin, devlet anlayışında ve hayatında, vatandaşlarına karşı yerine getirmeyi devletin temel görevleri arasına koyamadıkları bu hususları, Türk devlet felsefesi çok önceden karşılıklı hak – hukuk anlayışı içerisinde esaslı prensiplere bağlamıştır.

TÜRKLERİN DEVLET KURMA VASFI

Devlet kurmak, Türklerin en millî fonksiyonlarından birisidir. Tarih boyunca kurdukları devletlerin çokluğuna bakılırsa, bu hassanın, onlara bir Tanrı vergisi olduğu açıkça görülür (Karaosmanoğlu, 1992). Türkler her hangi bir kötü olay sonucunda, devletlerinin yıkılması hadisesiyle karşılaştıkları zamanlarda bile, içine düştükleri, o, kötü, umutsuz ya da çaresiz günlerde, hemen bir önderlerinin etrafında toparlanarak, yeni bir devlet kurmasını bilmişler ve bu devlet kurma vasfını tarih boyunca her defasına büyük bir ustalık ve başarıyla gerçekleştirmişlerdir.

I. Dünya Savaşı sonrası, Osmanlı Devleti'nin içine düştüğü kötü durum ve işgal yılları, Türk tarihinin en karanlık dönemlerinden birisidir. Bu dönemde, devlet çökmüş ve en sonunda yıkılmış, millet fakr-u zaruret içinde çaresiz kalmış ve bitap düşmüştür. İşgalciler 1095 yılında başlayan Haçlı Seferlerinden beri bekledikleri günün geldiğini, (yani Türkleri Anadolu'dan atma ideallerinin gerçekleştiğini) düşünürlerken, Türk milleti, Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde büyük bir Millî Harekete girişmiş ve XX. yüzyılın en büyük Milli Mücadele hareketini gerçekleştirerek, hem esaretten kurtulmuş, hem de, yeni bir Türk devleti kurmayı başarmıştır.

Millî Mücadele döneminde şekillenen bu yeni devlet, her şeyde önce, milletin, militleşme hadisesinin bir siyasî ifadesidir. Milletin esasını teşkil eden unsurların, yani henüz layıkıyla işlenmemiş ve gerçek anlamını bulmamış olan ırk, dil ve kültür malzemesinin, millî hudutlar içerisinde geliştirilmiş bir millî işbirliği çerçevesinde siyasî olgunluğa ulaşmasıdır (Aydemir, 1932).

Bu dönemde, son derece zor şartlarda ve büyük zorluklara rağmen, Türk Milletinin temel değerleri çerçevesinde ve millî olarak kurulan Yeni Türk Devleti, aynı zamanda, Türklerin ne denli devlet kurma vasfına sahip olduklarının da en yakın ve en güzel örneğidir. Zaten bu vasıfları sayesinde ki Türkler, yüzyıllardır varlıklarını koruyabilmiş, tarihin en eski milletlerinden birisi olarak günümüze kadar gelebilmişlerdir.

ATATÜRK'ÜN DEVLET ANLAYIŞI

ATATÜRK'E GÖRE DEVLETİN TANIMI

Atatürk'e göre devletin ne anlama geldiğini ya da devletin nasıl tanımlanması gerektiğini en iyi anlayabilmek için, şüphesiz, O'nun bu konuda neler söylediğine bakmamız gerekir.

Atatürk devleti: Devlet dediğimiz zaman, her şeyden önce bir insan topluluğu, bir millet varlığı anlaşılır. Bundan sonra, bu insan topluluğunun coğrafi sınırlarla belirlenmiş bir arazide yerleşmiş olduğu görülür. Bir milleti meydana getiren kişilerin, o millet içindeki her çeşit hürriyeti; yaşamak hürriyeti, çalışmak hürriyeti, fikir ve vicdan hürriyetinin, güven altında bulundurulması lazımdır. Keza bir milletin tünün her çeşit hürriyeti, yani kendi topraklarında dıştan hiçbir müdahale ve sınırlama olmaksızın, hür ve bağımsız yaşaması ve çalışması lazımdır. İşte devlet gerek kişilerin hürriyetini sağlamak için millet üzerinde bir nüfuza ve gerek millet ve memleketin bağımsızlığını koruyabilmek için kendine özgü bir nüfuz ve kuvvete sahip olmalıdır. O halde, devlet, belirli bir arazide yerleşmiş ve kendine özgü bir kuvvete sahip olan kişilerin bütününden oluşan bir varlıktır (Atatürkçülük, 1988) sözleriyle tanımlamıştır.

Atatürk, daha Millî Mücadele döneminde Türk milletine yeni bir görüntü ve kimlik kazandırmak düşüncesinde idi. Bu sebeple, O, kurulacak olan yeni devletin, millet için öngördüğü çağdaş vasıfları gerçekleştirmesine imkân verecek bir nitelikte olması gerektiğini düşünüyordu. Dolayısıyla, Yeni Türk Devleti'ni her şeyden önce eski Osmanlı müesseselerinden kurtarmak, modern esaslara göre oluşturmak ve donatmak gerekiyordu. Bunu yaparken

de, her şeyden önce, yeni devletin bir millî Türk devleti olduğunu ve devlet kültürünün, Türk benliği ve gelenekleri üzerine kurulması gerektiğini savunuyordu (Turan vd., 2004). Çünkü O'na göre ancak böylelikle Türk milletini Batı Dünyasınca kabul edilmiş sosyal ve kültürel değerlere kavuşturmak mümkün olabilirdi (Eroğlu, 1982).

ATATÜRK'E GÖRE DEVLETTE EGEMENLİK

Atatürk'e göre devlet; egemen devlet özelliklerini taşımak ve devlet normlarının sürekliliğini sağlamak durumundadır. Burada egemen devlette söz konusu olan egemenlik, hukukî değil, siyasî egemenliktir. Devlet normlarının sürekliliğinden maksat ise, kurumlaşmayla ilgilidir. Yani devlette siyasî gücün kurumsallaşması, söz konusu normların kişisellikten arındırılmış kurallar bütünü olarak sistemleştirilmiş olmasıdır (Heper, 1992).

Atatürk devletin sahip olduğu gücü ise; "Bu gücü kendine özgü diye niteliyoruz. Gerçekten de, devleti oluşturan milletin üzerinde etkisini sürdüren kuvvet, kişi olarak hiç kimse tarafından verilmiş değildir. O, bir siyasî nüfuzdur ki devlet kavramının özünde vardır ve devlet onu hal üzerinde uygulamak ve milleti dışa ve diğer milletlere karşı savunmak yetkisine sahiptir. Bu siyasî nüfuz ve kudrete irade veya egemenlik denir" ifadelerini kullanmıştır (Atatürkçülük, 1988).

Atatürk'ün devlet anlayışında, devletin egemenliğinin temeli millete dayanır. Yani demokratik bir devlet modelini benimsemiştir. Hatta O, 24 Nisan 1920 tarihinde Meclis Başkanı seçildikten sonra, Meclise verdiği ilk önergede yer alan; "... Mecliste toplanan milli iradeyi fiiliyatta da milletin mukadderatına hâkim kılmak esastır, TBMM'nin üstünde bir güç yoktur, Meclis yasama ve yürütme yetkilerini kendinde toplamıştır." gibi ifadelerle, yeni devletin hangi anlayışla oluşturulacağını ortaya koyarken, aynı zamanda devleti, milletin temsilcilerinden oluşan TBMM ile özdeşleştirmiştir (Heper, 1992).

Bu durumun daha da belirginleştiği ve Yeni Türk Devletinde Meclis ve Milli Hükümetin durum ve yetkisi ile şekil ve niteliğinin tespit ve ifade edildiği, 20 Ocak 1921 tarihli ilk Anayasanın ilk üç maddesi de, Atatürk'ün, devlet ve devlette egemenlik anlayışını en kesin, en somut biçimde ortaya koymaktaydı.

1. Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir. Yönetim şekli, halkın mukadderatını bizzat ve fiili olarak yönetmesi ilkesine dayanır.

2. Yürütme kuvveti ve yasama yetkisi, milletin tek ve gerçek temsilcisi olan Büyük Millet Meclisinde belirir ve toplanır.

3. Türkiye Devleti, Büyük Millet Meclisi tarafından idare edilir ve hükümeti “Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti” adını taşır (Atatürk, 1984).

Daha sonraki süreçte Kemalist ideolojinin temelini teşkil edecek altı ilkedен ikisi olan, Milliyetçilik ve Halkçılık ilkelerinin, daha Kurtuluş Savaşı yıllarında ortaya atılmış ve temel kavramlar haline gelmiş olmaları da (Ertan, 1994) şüphesiz bu anlayışın bir gereğidir.

Bir devlet kurucusu ve inkılâpçı olan Atatürk, her zaman milletin isteklerini ön planda tutmuştur. Demokratik devlet anlayışın bir gereği olarak O, inkılâpları gerçekleştirirken bile, ben böyle istiyorum, böyle olacak şeklinde bir tutum içinde değil, millet böyle istiyor, böyle yapacağız tarzında bir bakış açısıyla gerçekleştirmiş ve yaptığı işleri Meclisin tasvip ve tasdikinden geçirmiştir (Karaosmanoğlu, 1992).

Atatürk’ün bu uygulamalarının doğal bir sonucu olarak, Atatürkçü devlet düşüncesi, hâkimiyetin bir kişide olmaması, kayıtsız şartsız millete ait olmasını öngörür. Bu aynı zamanda toplumun genel çıkarlarının gözetilmesini sağlayacaktır. Yani devlet halkçı bir devlet, halkın isteklerini dikkat alan bir devlet olacaktır. Dolayısıyla Halkçılık şahıs devletinin reddi anlamına gelmektedir

Bu noktada O, yeni devlet anlayışının temeli olarak da, her şeyden önce kurulacak yeni devletin ülkenin kurtarılmasını gerçekleştirmek için çalışması ve özel çıkarlar doğrultusunda yönetilmeyecek şekilde yapılandırılması gerektiğini ifade etmektedir. Bu sebeple, Atatürk’e göre kurulacak devlet halkın devleti olmalı, şu ya da bu kişi veya grubun devleti olmamalıdır.

O, bu konuyla ilgili olarak, 15 Ağustos 1923 tarihinde TBMM 2. dönem açış konuşmasını yaparken: “Yeni Türk Devleti’nin dayandığı temeller, nitelik bakımından kendinden önceki devletlerin ilkelerinden farklıdır. Yeni Türk Devleti bir halk devletidir. Halkın devletidir. Geçmişin kuruluşları ise, şahıs devletiydi, şahısların devletiydi” diyordu (Turan vd., 2004).

Dolayısıyla yeni devlet, Atatürk tarafından, bir şahıs ya da şahısların devleti olmak vasfından tamamen uzak, tam anlamıyla halkın devleti olarak şekillendirilmiştir. Hatta O, niçin devletin bir şahıs devleti olmaması icap ettiğine dair hususa açıklık getirmek noktasında da, “Bir ulusun âlemden tümüyle silinmesi için, bir ulusun insanlık topluluğundan tümüyle çözülüp dağılması için, Nuh Tufanı kadar olağanüstü musibetlere ve olaylara gerek vardır. Ama kişiler kendiliğinden yok olmaya mahkûmdur. Halk kuruluşu ile

kişi kuruluğu arasında yaşama ve yok olma orantıları da bununla aynıdır” diyerek görüşlerini ortaya koyuyordu. Durum böyle iken, özellikle geçmiş sistemlere bağılı olanlar ve ananelerinden sıyrılamayanların, hiçbir zaman modern bir devlet kuramayacaklarını (Karal, 1956) savunan Atatürk, yeni devletin, aynı zamanda niçin halkçı ve demokratik olmak gibi farklı niteliklere sahip olması gerektiğini de ifade etmiş oluyordu.

Bu bağlamda, yukarıda ilk üç maddesiyle de bahsedildiği gibi, Yeni Türk Devletinin kuruluş aşamasındaki temel kanunu olan ve onu şekillendiren 1921 Anayasasının yapısı da; Atatürk'ün emir ve direktifleriyle, demokratik, milliyetçi ve halkçı olmuş ve toplum düzeninde esaslı değişiklikler meydana getirmiştir (Tuğlacı, 1989).

YENİ TÜRK DEVLETİNİN YAPISI VE DAYANDIĞI ESASLAR

Atatürk, devletin millet için var olduğu prensibinden hareket etmiş ve Türk milletinin yapısı ve devlet anlayışı gereği, devletten olan beklentilerinin yerine getirilebilmesi için her alanda güçlü ve istikrarlı bir devleti şart görmüştür. Atatürk'e göre devlet; kudret ve istikrarını, topraklarının hududunu genişleterek ve bir takım yabancı milletleri hâkimiyeti altına alarak değil, ancak, bütün millî kuvvetlerini kendi millî hudutları içinde teksif ederek sağlayabilir (Karaosmanoğlu, 1992). Atatürk, devletin güçlü hale gelebilmesi için nasıl bir siyaset takip etmesi gerektiği hususuna da açıklık getirmiş ve “Devlet; milletimizin kavi, mesut ve müstakar yaşayabilmesi için, tamamen millî bir siyaset takip etmeli ve bu siyaset teşkilât-ı dâhiliyemize tamamen mutabık ve müstenit olmalıdır.” demiştir.

O, millî siyaseti ise şöyle açıklamaktadır: “Hudud-u milliyemiz dâhilinde, her şeyden evvel kendi kuvvetimize müsteniden muhafaza-i mevcudiyet ederek millet ve memleketin hakiki saadet ve ümrânına çalışmak, alelîtlak tul emeller peşinde milleti işgal ve ızrar etmemek ve medenî cihandan, medenî ve insanî muameleye mütekebil dostluğa intizar etmektir” (Karaosmanoğlu, 1992).

YENİ TÜRK DEVLETİNİN ANA NİTELİKLERİ

Yeni Türk Devleti kuruluş aşamasından itibaren, tamamen Atatürk'ün bu konudaki bilgi, birikim, ufuk ve vizyonuna paralel olarak şekillenmiştir. Atatürk daha 1902 yılında Harp Akademisinde öğrenci iken hocası Osman Nizami Paşa'yla yaptığı bir konuşmada, Ona inkılâptan bahsetmişti (Cebesoy, 1967). Erzurum Kongresi sırasında da yaveri Mazhar Müfit Kansu'ya; “zaferden sonra hükümet şekli cumhuriyet olacaktır” demişti (Kansu, 1988).

Bu örneklerden de anlaşılacağı gibi, O, yeni devletin hangi niteliklere sahip olması ve yönetim şeklinin ne olması lazım geldiği konularında çeşitli düşüncelere sahipti.

Sıra bu düşünceleri uygulama aşamasına geldiğinde ise; hiç tereddüt etmeden, devletin; millet egemenliğine dayanan, bir cumhuriyet olarak yapılandırılmasını sağladı. Zaten bu şekilde yapılanan Yeni Türk Devleti zamanı gelince de (29 Ekim 1923) cumhuriyet olarak ilan edildi.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, ilk zamanlardan beri Anayasada ifadesini bulduğu şekliyle, demokratik, laik, sosyal bir hukuk devleti olmak gibi değişmez niteliklere sahiptir. Bu nitelikler üzerinde yükselen Cumhuriyete, kurulduğu günden beri güç veren Atatürk ilke ve inkılâpları olmuştur. Ayrıca, cumhuriyetin her zaman dayandığı iki temel ilke söz konusu olmuştur ki; bunlar, şartları içerisinde demokratik yönetim şekli ve bilimsel düşünce yapısıdır. Bu çerçevede, cumhuriyetin bütün kurum ve kuruluşları, bir yandan "Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir.", öte yandan "Hayatta en hakiki mürşit ilimdir." ilkesine göre şekillenmiş ve cumhuriyet, demokratik yönetim ile bilimsel düşünce biçiminin özlerinin aynı olduğu bilinci üzerinde yükselmiştir (Ozankaya, 1996).

SONUÇ

XX. yy başlarında verilen Milli Mücadele sonunda kazanılan zafere dayalı olarak kurulan Yeni Türk Devleti, Atatürk'ün büyük devlet adamlığı vasfı sayesinde, geleneksel Türk devlet anlayışından farklı olarak, tamamen O'nun ileri görüşlülüğü ve vizyonu çerçevesinde bir Cumhuriyet şeklinde yapılmış ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti adıyla, dünya devletleri arasındaki yerini almıştır. Zaten bu başlı başına Atatürk'ün devlet adamlığı vasfının boyutlarının bir göstergesidir.

Sadece cumhuriyeti ilan etmekle işin bitmiş olamayacağını çok iyi bilen Atatürk, onun sonsuza kadar yaşamasını temin etmek için Türkiye Cumhuriyeti'ni öyle sağlam ilkelere dayandırmıştır ki; bu ilkeler bütün uygar insanlığın özlemini çeke geldiği, demokratik toplumsal düzenin hem ulusal, hem de uluslararası düzeydeki gereklerini, tutarlı ve içtenlikli bir biçimde karşılayabilecek niteliktedirler (Ozankaya, 1996).

Bu ilkeler, etkinliği sürekli artmakta olan çağdaş bilim ve teknolojiyi teşvik etmesi ve yeni buluşlara açık olması sebebiyle her alanda sağlanan gelişmelerle, günümüz insanlığının en başta gelen özlemlerinden birisi haline gelmiş olan, insan hak ve özgürlüklerinin elde edilmesi ve bunların

uluslararasıda adaletli bir barışa uygun biçimde kullanılmasını sağlayabilecek yapıdadırlar (Ozankaya, 1996).

KAYNAKÇA

- Altuğ, Y. (1992). **Bir Devlet Yaratıcısı Olarak Atatürk**. Atatürkçü Düşünce, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Atatürk (1984). **Nutuk**. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Atatürkçülük (1988). **Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri (Birinci Kitap)**. Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, İstanbul: MEB Basımevi.
- Aydemir, Ş. S. (1932). **İnkılâp ve Kadro (İnkılâbın İdeolojisi)**. Ankara: İstanbul Milliyet Matbaası.
- Baydar, M. (1973). **Atatürk ve Devrimlerimiz**. 2. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Cebesoy, A. F. (1967). **Sınıf Arkadaşım Atatürk**. İstanbul
- Daver, B. (1969). **Siyaset Bilimine Giriş**. Ankara: Doğan Yayınları.
- Ergin, M. (1986). **Orhun Abideleri**. 11. Baskı, İstanbul: Boğaziçi Yayınları,
- Eroğlu, H. (1982). **Türk İnkılâp Tarihi**. İstanbul: MEB Basımevi.
- Ertan, T. F. (1994). **Kadrocular ve Kadro Hareketi**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Genç, R. (1981). **Karahanlı Devlet Teşkilatı**. İstanbul
- Heper, M. (1992). **Atatürk'te Devlet Düşüncesi, Atatürkçü Düşünce**. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (1986). **Türk Millî Kültürü**. 4. Baskı, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Kansu, M. M. (1988). **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**. C. 1, Ankara: TTK Basımevi.
- Karal, E. Z. (1956). **Atatürk'ten Düşünceler**. Ankara: TTK Basımevi.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1992). **Atatürk ve Devlet Kuruculuğu**.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1958). **Vatan Yolunda**. İstanbul: Selek Yayınları.
- Kezer, A. (1986). **Türk ve Batı Kültürü Üstüne Denemeler**. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Kodaman, B. (1986). **Millî Hâkimiyet Fikrinin Gelişmesi. Millî Egemenlik Kavramının Fikrî Gelişmesi**. (Panel) 19 Mayıs Üniversitesi, Samsun 22 Nisan 1986, Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.
- Ozankaya, Ö. (1996). **Cumhuriyet Çınarı**. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Ögel, B. (1982). **Türklerde Devlet Anlayışı (13. Yüzyıl Sonlarına Kadar)**. 1. Baskı, Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Taneri, A. (1993). **Türk Devlet Geleneği (Dün-Bugün)**. İstanbul: MEB Yayınları.
- Tuğlacı, P. (1989). **Çağdaş Türkiye**. C. 2, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Turan R., vd. (2004). **Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi**. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Turhan, S. (1995). **Atatürk'te Konular Ansiklopedisi**. 2. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Bankası Yayınları.